223482 - Neden şer’i hükümler, zamana göre değişmiyor?

Soru

İslam, neden zamanımızda meydana gelen değişimlere ayak uydurmuyor da biz hala 1400 yıl öncesinin hükümlerine bağlı kalıyoruz? Bu da bizi bu küresel sistemde yalnız ve yabancılaşmış hissettiriyor. Gelişmiş ülkelerdeki finansal sistem faize dayanıyor. Bu ülkelerin ekonomisi onları zengin ve başarılı kılmıştır. Oysa faiz, içinde bulunulan zamanın koşulları nedeniyle haram kılınmıştı. Tesettür de zamanın şartlarına göre farz kılınmıştı. Ancak bu hükümler değişmeden devam etmektedir. Ancak geçmişte hükümlerin değiştiğini biliyoruz. Buna örnek olarak Teravih namazı 11 rekattı, sonra Ebu Bekir radiyallahu anh 23 rekât yaptı. Cuma namazı tek ezanla kılınıyordu, sonra Osman bin Affan radiyallahu anhu iki ezan okuttu. Nebi sallallahu aleyhi ve sellem mut'aya izin verdi, sonra Ali bin Ebi Talib radiyallahu anh onu yasakladı. Bayram namazını hutbeden sonra kılmak sünnetti, ancak Mervan bin Abdül Malik hutbeyi namazdan önce yaptı. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem mezarlıklara mescit yapılmasını yasakladı ve daha sonra El-Velid bin Abdül Malik bunu yaptı. Allah bazı yiyecek türlerini yasakladı, sonra Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem geldi ve eşek eti yemeyi yasakladı ve bu böyle devam etti. Müslümanların koşullarına göre davranmak ve hükümler açısından hayattaki değişikliklere ayak uydurmak dinin esaslarına aykırı mıdır?

Detaylı cevap

Allah’a hamd olsun.

Tüm şeriatlerde, dinlerde, fikri ve felsefi doktrinlerde; eleştirmenlere ve araştırmacılara gizli olmayan iki büyük grup düşünce, inanç ve yasama hususları vardır:

Bunlardan ilki: Sabit düşünceler, esaslar ve ilkeler gurubudur, yani bu dinin ana çerçevesini belirleyen ve onu diğerlerinden ayıran genel felsefesi ve geniş hatlarıdır. Bu, hiç bir şekilde değişime uğramadığı gibi değiştirilmez.

İkinci gurup: Bunlar, genel ilkelere hizmet eden ve bunları gerçekleştiren; kısmi olayları ve uygulamaya ilişkin tutumları kapsayacak şekilde genel ilkelerden ortaya konulan ayrıntılı kararlardır.

Örneğin kapitalizmde bireysel mülkiyet, ekonomik veya felsefi sistemin temel taşıdır. Bu durum değiştirilemez. Eğer değişirse, artık kapitalizmden değil, yeni ve tamamen farklı bir düşünceden bahsediyoruz demektir. Her kim bu sistemin yani bireysel mülkiyeti ortadan kaldırması ya da zayıflatmasını istiyorsa, başka bir sisteme geçiş çağrısı yapıyor demektir: Örneğin sosyalizm ya da karma sistemler geçiş yapmış demektir. Bununla birlikte, sistem bireysel mülkiyetin belirli biçimlerinin olumsuz etkilerini ele alan bazı yasalar çıkarırsa, hiç kimse sistemi tamamen değiştirmekle suçlayamaz. Ancak, bu tutumun yorumlanmasında ve genel ilkeyle uyumlu mu yoksa ondan uzaklaşan bir tutum mu olduğunun ölçülmesinde görüş ayrılıkları ortaya çıkabilir. Sonuç olarak iki değişiklik arasında büyük fark vardır.

Dolayısıyla İslam şeriatı, bu kanundan müstesna değildir. Bu nedenle, ister Müslüman ister gayrimüslim olsun, mantıklı düşünenlerin hiç kimse, sabitler ve değişkenler arasındaki farkı göz önünde bulundurmaksızın, Şeriat'ın zamanın ve çağın değişmesi bahanesiyle, onu diğer dünyevi dinlerden ayıran özelliklerinden sıyrılmasını talep etmez. Aynı şekilde sabit hususları terk etmesini talep edemez. Çünkü herkes bilir ki onları hiç kimse onları değiştiremez ve buna güç yetiremez.

Bu sabiteler; akideler, tevhit meseleleri, şeriatın genel maksatları, genel fıkhî kurallar, teşriî değerler, ümmetin asırlar ve çağlar boyu ittifakına kaynaklık eden üzerine icma’ edilmiş konular olup herhangi bir zaman ve mekânda maslahat veya mefsedetle bağlantısıy güçlü ve ayrılmaz olduğu için şeriatın hüküm koyduğu (vacip veya haram) cuzî meselelerdir.

Örneğin: Kadınların tesettür yükümlülüğü değiştirilemeyecek sabit bir kuraldır. Çünkü insan içgüdüsüyle ve her iki cinsin de birbirine ilgi duyma eğilimiyle bağlantılıdır. Bu tüm insanlarda değişmez bir durumdur. Bu hükmün ihlali, istisnasız tüm dünya ülkelerinin başına bela olan ahlaki kaosa sürüklenmeye neden olur. Bundan sonra: Dünya ihlal edilmesinin zararlı sonuçlarını gördükten sonra bu hükmün iptal edilmesi gerektiği nasıl söylenebilir? Aksine, bu durum Müslümanların bu hükme ve ilahi şeriatın hikmetine bağlılıklarını güçlü bir şekilde artırmalıdır.

Sorunuzda bahsettiğiniz furu' meselelerine gelince, bunlar İslam'ın sabitelerinden değildir. Teravih namazı, asıl şer'i hükmü ile açık bir ibadettir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem aşılmaması gereken bir sayı belirtmemiştir.

Osman r.a cuma günü ikinci kez ezan okuması, vacip olan ezanı değiştirmeden ve dönüştürmeden teyit edilmesidir. Bu teyit, tekrarlama şeklinde olmuştur.

Emevilerin bayram hutbesini namazdan önce okutmak suretiyle ortaya koydukları şeye gelince, bu Selef ve Halef âlimlerinin tamamı tarafından reddedilmiş bir bid'attir. Bunu, meşru' bir amaçtan ziyade siyasi bir amaç için dinin manipüle edilmesi ve Şeriat'ta bir bidat olarak değerlendirdiler. Bundan dolayı, çoğu ülkede durum normal haline dönmüştür. İnsanlar vaazdan önce bayram namazı kılmaya devam etmişlerdir.

Mut'a hükmüne ve eşek etinin haram kılınmasına gelince: Bu, Şari'in kendisi tarafından yapılmış bir nesh(hüküm değiştirmedir)'dir. O, şeriatı kabul eden kullar tarafından yapılan bir hüküm değiştirme uygulamasıdır. Ali bin Ebi Talib radiyallahu anhu mut'ayı yasaklamadı aksine Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem mut'ayı yasaklamıştır.

Bununla birlikte âlimler, İbn Kayyim el-Cevziyye tarafından zikredilen beş şeyin değişmesi sebebiyle hükümlerin değişebileceğini inkâr etmemişlerdir. Bunlar: Zaman, mekân, gelenekler, koşullar ve niyetlerdir.

Ancak bu değişiklik, değişken nitelikte olan ve şer'i hükmün aslı itibariyle sabit olmayan hükümlerle sınırlıdır.

Değişken nitelikteki bu hükümler, sabit bir şer'i esasa dayanmayan, örfe veya menfaate dayalı hükümlerdir. İmam el-Karafi'nin dediği gibi: (Üzerinde icma' edilmiş kaide şudur: Örf üzerine bina edilmiş her hüküm, örfün değişmesiyle değişir. (el-Furuk” (4/103). Değişimin yalnızca örfe dayalı hükümleri etkileyebileceğini anlamak için onun “örfe dayalı” sözlerini göz önünde bulundur.

Ancak genel bir esasa veya tüm çağlar ve çağlar boyunca ortak olan insani bir esasa dayanan hükümler, örneğin tefeciliğin yasaklanması gibi hükümler değiştirilemez.

Ancak genel bir esasa dayanan hükümler veya tüm çağlar ve zamanlar boyunca ortak olan insani bir esasa dayanan hükümler, örneğin tefeciliğin/faizin yasaklanması gibi hükümler değiştirilemez. İslam şeriatı bu tür hükümler bakımından esneklik özelliğine sahiptir. Aynı zamanda, zaman ve mekân boyunca sabit olan hükümler bakımından da değişmezdir.

Bu değişmez şeri amaçların en önemlilerinden biri şudur: Alemlerin Rabbi 'ne ve O'nun şeriatına teslim olmak ve kendini hevanın arzularından kurtarmaktır. Ki, bu da pek çok taabbudi ve kulluk gereği hükümlerinin temelidir. Şeriatla, onun esasları ve hikmetiyle en ufak bir bağı olan herkesin bildiği gibi, bu konuda hiçbir değişikliğe yer olamaz.

Şeyh Mustafa el-Zerka şöyle der:

(Değişen durumların ve zamansal koşulların birçok içtihadi şer'i hüküm üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bu hükümler; adaleti tesis etmeyi, maslahatı temin etmeyi ve olumsuzlukları önlemeyi amaçlayan Şeriat'ın koyduğu bir düzenlemedir. Bu hükümler; zamanın koşulları, imkânları ve genel ahlak ile yakından ilişkilidir. Belirli bir zamanda, belirli bir çevre için etkili önlem ve çare olan nice hükümler, bir kuşak ya da kuşaklar sonra, değişen koşullar, araçlar ve ahlak nedeniyle etkisiz ya da ters etki yapar hale gelmiştir.

Bu nedenle, çeşitli mezheplere mensup fıkıh alimleri, birçok konuda ilk imamların ve mezheplerinin fakihlerinin fetvalarına zıt fetvalar vermişlerdir. Sonradan gelen fıkıh alimlerinin, fetvalarının seleflerinden farklı olmasının sebebinin zamanın değişmesi ve ahlakın yozlaşması olduğunu belirtmişlerdir. Aslında kendi mezheplerinin önceki fakihleriyle çelişmiyorlar. Nitekim ilk imamlar sonrakilerin çağında bulunmuş olsalardı ve zaman ile ahlak arasındaki farkı görmüş olsalardı, sonrakilerin söylediklerine dönerlerdi.

Şu fıkhi kaide bu esas üzerine oluşturulmuştur: Zamanın değişmesiyle hükümlerin de değiştiği inkâr edilemez.

Mezheplerin fakihleri, değişen zamana ve insanların ahlakına göre değişen hükümlerin şunlar olduğunda hemfikirdirler: Kıyas veya maslahata dayalı ictihadi hükümlerdir. Yani, kıyas veya menfaat esasına dayalı olarak içtihatla karar verilen hususlar olup yukarıda bahsi geçen kaide ile

kastedilen de budur.

Şeriatın emredici ve yasaklayıcı temel metinleriyle tesis ve teyit etmek üzere geldiği temel hükümler kapsamında; mutlak haramlar, sözleşmelerde karşılıklı rıza zorunluluğu, insanın sözleşmesine karşı sorumluluğu, başkalarına verdiği zararı tazmin etmesi, ikrarın sadece kendi aleyhinde geçerli olması, zararı önleme ve suçları engelleme yükümlülüğü, fitne ve fesada açılan yolların kapatılması, kazanılmış hakların korunması, her mükellefinin yaptığı iş ve ihmalden dolayı sorumluluğu, masum bir kişiyi bir başkasının suçundan dolayı sorumlu tutulmaması gibi değişmez şeriat hükümlerine ve ilkelerine ek olarak şeriat bu ilkelerin zıddına olan hususlara karşı koymak ve bunları düzeltmek için gelmiştir. Bunlar zamanın değişmesiyle değişmez. Aksine bunlar, Şeriat'ın zamanları ve nesilleri ıslah etmek için beraberinde getirdiği hükümlerdir. Ancak amaca yönelik uygulama araçları ve yöntemleri güncellenen zamana göre değişebilir. Örneğin, hakların korunmasının aracı olan yargı, bireysel yargı yöntemine dayanıyordu. Hâkimin kararı bir derece kesinlik taşıyordu. Yolsuzluğa karşı önlemi artırmak için gerekli hale gelen zamansal menfaate göre, birden fazla yargıç bulunması yöntemine ve çok düzeyli mahkemelere geçilmesi. Gerçek şu ki, zamanın değişmesiyle göre değişen şeri hükümler: Zaman içinde ne kadar değişirlerse değişsinler, dayandığı şeri prensip aynıdır. Amaç hakkı yerine getirmek, fayda sağlamak ve kötülükleri önlemektir.

Hükümlerdeki değişiklik, sadece Şeriat'ın amacına götüren araç ve yöntemlerdeki bir değişikliktir. Bu araç ve yöntemler genellikle İslam hukuku tarafından belirlenmemiştir. Aksine, onları her devirde arasından en uygun olanı seçmesi, sonuç üretmesi ve daha başarılı çözüm uygulamak için serbest bırakılmıştır. (El Medhal el Fıkhi el-am (940-942).

Dr. Abid Al-Sufyani şöyle diyor:

Değişen zaman ve koşullar Şeriat tarafından göz ardı edilmemiştir. Aksine bunlara özgü koyduğu kural ve hükümler vardır. Müslümanların maruz kaldığı farklı zamanlar, güçlülük ve zayıflık dönemleri gibi. Allah, güçlülük durumunda olduğu gibi, kıtlık ve ihtiyaç durumunda ve yeterlilik durumunda da her zamana göre uygun hükümler koymuştur. Şeriat; zamanları, şartları ve yetenekleri göz önünde bulundurması; maslahatın belirlenmesini ve hükmün konulmasını insan

aklına bıraktığı anlamına gelmez. Asla ne ibadetlerde ne de sosyal davranışlarda bunu insan aklına bırakmamıştır.

Her olayın kendi şeri hükmü altında incelenebilmesi için, şartın yerine getirilme durumunun değişmesi halinde fetvanın da değişmesi; Şeriat hükümlerinin, çıkarlar bahanesiyle zamana göre değiştirilmesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Dolayısıyla, İslam hukuku durağan değil, yenilenmektedir. Her olayı kendine özgü şekliyle ele alır ve gerekliliğinin yerine getirilmesine göre şeri hükmüne tabi tutar. Eğer başka bir zaman gelir ve olay başka bir biçimde yeniden yaşanırsa ve olayın özünün gerçekleşmesi değişirse, olay kendi hükmüne tabi tutulur. Her olayda tüm zamanlarda menfaati sağlayan, sabit bir hükmü vardır. (al-Sabat ve al'Şümul 540)

Daha fazla açıklama için, bu konuyu kapsamlı bir şekilde tartışan Huza' al-Ghamidi, "Fıkıh Usulünde Yenilik Girişimleri" (s. 823-828) adlı eserine bakınız.

Önemli olan; araştırmacı ve soru sahibi ile beraber Batı medeniyetinin geçici başarısının faizci kapitalist sistemden kaynaklanmadığını göz önünde bulundurulmasıdır. Sosyalizm döneminde Sovyetler Birliği de güçlü bir devlet ve sağlam bir ekonomi inşa etme konusunda oldukça başarılıydı. Ancak zaman, bu beşeri sistemlerin ne kadar başarısız olduğunu ve başarılarının geçici bir parıltıdan ibaret olduğunu kanıtlamıştır.

Bugün birçok önde gelen ekonomi analisti ve düşünürü, son finansal krizin ardından küresel finans sisteminin çöküşünü böyle okuyor. Nitekim ülkeler, gerekli büyüme oranlarını yakalayamadıkları ölçüde bunun olumsuz etkilerine maruz kalmışlardır. İnternette yayınlanan birçok araştırma ve belgesel programın da gösterdiği gibi, Avrupalılar kendilerine yeterli gelir sağlayan bir iş bulabildikleri yerlere göç etmeyi düşünmektedirler.

Eğer araştırmacı bizimle küresel kapitalist finans sisteminin 100 yıldan biraz daha eski olduğunu hatırlarsa, bugün elde edilenlerden "faizciliğin" arzu edilen gelişmeyi sağlamada başarılı olduğu sonucunu çıkarmak için henüz çok erken olduğunu bilir. O'nun dediğini kabul etsek bile, faizsiz bir sistemin daha fazla refah ya da kalkınma sağlamayacağını kimse iddia edemez. Bu durumu reddedenler, bilim dışı ve dayanaksız bir iddia çabası içindedirler. Tarih boyunca Osmanlı ve İslam

halifelikleri, faiz fikrinden arınmış ekonomik sistemleriyle dünyanın ve dinin inşasında benzersiz başarılar elde etmişlerdir.

Nitekim, finansal ekonominin “faizcilik” unsurunun toplam büyüme açısından olumlu bir faktör olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Kapitalist toplumların gerçekliklerine ve faizin feci etkilerine bakan herkes bunu anlar. Aksi takdirde, servetin ülkenin kaynaklarını yağmalayan, halkın enerjisini tüketen birkaç faizci ve kapitalistin elinde birikmesinde insanlığın menfaati nedir? Zenginliği yüzde yarım ile yüzde beş arasında değişen küçük bir elit tabakanın elinde toplamanın insanlığa menfaati nedir? Bilakis bu sistemle yaşayanların büyük çoğunluğu refah ve iyi yaşam fırsatlarından mahrumdur.

En iyisini Allah bilir.